

واژه «راشده» از کلمه «رشد» گرفته شده است و ارشد در اینجا یعنی استقامت در راه حق و هدایت راشد یعنی کسی که راه حق و درست را محکم و با استقامت می‌یابد و خلافت راشدین یعنی خلافتی که مبنایش ایستادگی بر حق و عدالت و شوری است. است اسلامی واژه را از حدیث: «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «بِهِ سُنَّتٌ مِنْ وَسُنَّتِ الْخَلْفَاءِ الرَّاشِدِينَ»؛ (به سنت من و سنت خلفای راشدین، تمسک جوید!)، گرفته است. مسلمانان به خلفای پنج‌گانه، یعنی ابوبکر، عمر، عثمان، علی و حسن (رضوان الله عليهم اجمعین)، خلفای راشدین می‌گویند. باید بدانید که اگر امروزه در بعضی کتاب‌ها در شمارش خلفا به چهار نفر اول بسنده می‌شود به این سبب است که مدت خلافت حسن بن علی رضی الله عنه کوتاه بوده و ایشان عملاً مجال خلافت نیافته است؛ بنابراین، خلیفه راشد است اما خلافتی نداشته که در کنار چهار خلیفه دیگر از وی نام برده شود.

تدبیر در حدیث

- ۱- چرا در حدیث «علیکم بسنتی و...» در کنار پیروی از سنت، روش خلفای راشدین هم ذکر شده است؟ «عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذْ خَلَعَ رِجْلَيْهِ فِي سُنَّتِ الْخَلْفَاءِ الرَّاشِدِينَ»
- ۲- پیامبر رحمت از جانشینان محبوبش با چه تعبیری یاد کرده است؟ «خَلْفٌ رَاشِدُونَ»

اکنون به طور مختصر با زندگی و ویژگی‌های خلفای راشدین آشنا می‌شویم:

- ۱- **خلیفه رسول الله ابوبکر صدیق رضی الله عنه** - «كَوْنُوا بِحِلَّةِ خَلْفَتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ» - ابوبکر رضی الله عنه هم‌زمان با خدیجه رضی الله عنها بود که پس از رحلت پیامبر، در یک بیعت با او اتفاق افتاد. او پس از ظهور اسلام، پیامبر بزرگوار به ایشان لقب صدیق داد. ابوبکر صدیق رضی الله عنه که دوست قدیمی پیامبر رضی الله عنه بود پس از ظهور اسلام به حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رسید و رسالتش را تصدیق کرد. ابوبکر تنها شخصیتی است که خود، پدر، پسر و نوه‌اش - محمد بن عبدالرحمن - (چهار نسل) همگی از اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بوده‌اند.

۱- حدیث صحیح سنن دارمی، ۹۶، سنن ترمذی ۲۶۷۶، مستند امام احمد ۱۷۴۲-۱۷۴۴-۱۷۴۵، سنن ابی داود ۴۶۰۷، سنن ابن ماجه ۴۲

ویژگی‌های شخصیتی ابوبکر صدیق رضی الله عنه

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درباره ابوبکر صدیق فرمود: «کسی که بیشترین خوبی و بخشش را با دوستی و دارایی‌اش در حقم نمود، ابوبکر صدیق است». «فَضَّلْتُ ابْنَ حَضْرَةَ ابِی بَكْرٍ (رضی الله عنه)»؛ او قلبی بسیار مهربان داشت و از ثروتش برای کمک به فقرا و اسیران استفاده می‌کرد. ابوبکر بار غار پیامبر در هجرت پر از رزم و راز او بود. پیامبر به نقل از قرآن، پس از دیدن غم دلسوزانه‌اش فرمود: «غم مخور؛ زیرا قطعاً خداوند با ماست».

در قرآن کریم به این مطلب در آیه ۴۰ سوره توبه تصریح شده است: «مُخَاطَبَةُ ابِی بَكْرٍ (حضرت ابوبکر رضی الله عنه)» «إِلَّا تَتُوبَوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِنَّهُنَّ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ»؛ «بِأَبِی بَكْرٍ (حضرت ابوبکر رضی الله عنه)»؛ «اگر شما پیامبر را یاری نکنید، (بدانید که) خدا (قبلاً) او را یاری کرده (و باز هم یاری می‌کند). خداوند او را زمانی یاری کرد که کافران از (مکه) بیرونش کردند. آنگاه که (دو نفر بیشتر نبودند) و او دومین نفر بود. هنگامی که به دوست دلسوزش (ابوبکر) گفت: غم مخور؛ قطعاً خداوند با ماست و خداوند آرامشش را بر پیامبر نازل کرد (و ابوبکر هم در پرتو این الطاف آرام گشت)».

ابوبکر رضی الله عنه بسیار متواضع بود. زندگی کاملاً بی‌آلایش و دور از تکلفی داشت و به خواهش‌های دنیایی بی‌اعتنا بود. او در عین تواضع و فروتنی در اجرای احکام و حدود شرعی سخت‌گیر بود و شجاعانه و بی‌پروا عمل می‌کرد. ابوبکر صدیق در اجرای عدالت اجتماعی بسیار جدی بود و هیچ‌گاه اجازه نمی‌داد در محضرش از او تعریف کنند و اگر کسی این کار را می‌کرد، با فروتنی بسیار در مقابل خداوند، گریه‌کنان، می‌گفت: «بارالها، مرا بهتر از آن کن که مردم می‌پندارند و آنچه را آنها در مورد من نمی‌دانند، پیامبر و مرا به خاطر سخنانشان در قیامت مورد بازخواست قرار مده»^۱ او اولین کسی بود که برای رسیدگی هر چه بهتر به حال مستمندان، اجازه نداد زکات از نماز جدا شود. در واقع، او این مهم را از این آموزه قرآن برگرفته بود: «اقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ». مردم او را می‌دیدند که با جسم نحیفش سخت‌کوشانه برای خوشبختی همگان شب و روز کار می‌کند. در تواریخ معتبر آمده است که ابوبکر حتی پس از رسیدن به خلافت، درماندگان و مردمان مددجو را رها نکرد و به آنها

- ۱- «صدیق» یعنی کسی که با زبان و عمل صداقت خود را در پیروی از دین خدا ثابت می‌کند. در سوره نساء آیه ۶۹، صدیقین به عنوان دومین گروه از بندگانی که خدا معرفت شده‌اند.
- ۲- صحیح بخاری ۴۶۶ و مستند احمد ۱۱۸۶۳
- ۳- صحیح بخاری ۳۶۵۴-۳۹۰۴- صحیح مسلم ۲۳۸۲- مستند احمد ۱۱۱۴۴ و ۱۱۶۲
- ۴- خلفاء الرسول، اثر خالد محمد خالد

سرکشی می کرد. در میان صحابه و نزدیکان نروتمند پیامبر ﷺ ام المؤمنین خدیجه، امیرالمؤمنین عثمان و دوست باوفای پیامبر عبدالرحمن بن عوف (رضی الله عنهم اجمعین) و... به جود و سخاوت مشهور بودند اما ابوبکر صدیق بود که در بذل مال و دارایی اش در راه دین محمد ﷺ سرآمد همگان بود؛ طوری که بزرگان صحابه همگی به این موضوع معترف بودند و چه بسا یکی از دلایل ماتم همگانی مسلمانان در روز مرگ ابوبکر صدیق توجه مردم به این خصلت والای آن بزرگوار بود. به شهادت تاریخ، مرگ ابوبکر صدیق بعد از رحلت پیامبر ﷺ، غمگین ترین تجربه مسلمانان بوده است. او همچون پیشوای باکش ۶۳ سال زندگی کرد و صحابه با انتخاب وی به عنوان خلیفه رسول الله ﷺ عملاً نشان دادند که به افضلیت او معترف اند.

به قول فردوسی خوش سخن:
 که خورشید بعد از رسولان مه
 تنابید بر کس ز بوبکر به

تدبر در آیه

آیه شریفه ۴۰ سوره توبه بر تثبیت چه واقعه مهمی تصریح کرده است؟ (می توانید به تفاسیر اهل سنت مراجعه کنید). آیه ص ۱۷ : *واقعه هجرت پیامبر از مکه به مدینه که حضرت ابوبکر ایشان را یاری فرمودند*

بیشتر بدانیم

- برخی از اقدامات مهم ابوبکر صدیق ﷺ در دوران خلافت:

 - ۱- او به محض رسیدن به خلافت، دستور داد کاتبان و حافظان وحی، قرآن را که در صفحاتی پراکنده نوشته شده بود، جمع آوری کنند و در یک مصحف قرار دهند. این دستور پس از آن صادر شد که هفتاد نفر از حافظان قرآن در جنگ با مسیلمه کذاب به شهادت رسیدند.
 - ۲- سپاه اسامه بن زید را که قبل از رحلت رسول خدا ﷺ آماده حرکت به سرحدات روم شده بود، بار دیگر تجهیز کرد و به آن منطقه اعزام نمود.
 - ۳- پایه های دولت اسلامی را تحکیم کرد و قبایل پراکنده را زیر پرچم پرافتخار اسلام متحد ساخت.
 - ۴- کسانی را که مانع زکات بودند و از پرداخت زکات خودداری می کردند، مجبور به پرداخت زکات کرد از مترقی ترین احکام اسلامی است که با ادای آن، رفاه طبقات کم توان جسمی و روحی جامعه «خصوصاً» و رفاه عمومی «عموماً» تأمین می شود. به گفته ام المؤمنین عایشه ﷺ، امیرالمؤمنین ابوبکر صدیق ﷺ در

روز دوشنبه هفتم جمادی الآخر در سال سیزدهم هجری بیمار شد و پانزده روز توانست به مسجد برود. تا اینکه بعد از غروب روز سه شنبه بیست و دوم همان ماه به جوار رحمت حق تعالی پیوست و طبق وصیت خودش او را در حجره ام المؤمنین عایشه ﷺ، در جنب مرقد منور رسول الله به خاک سپردند. ایشان دو سال و سه ماه خلافت کرد و در ۶۳ سالگی رحلت نمود.

درس آموزی

از شیوه زندگی و ویژگی های خلیفه رسول الله ﷺ، ابوبکر صدیق ﷺ، چه درس هایی می توانیم بگیریم؟ چهار مورد آن را با همفکری هم کلاسی هایتان انتخاب کنید و به صورت مقاله ای در کلاس ارائه دهید.

۲- امیر المؤمنین عمر فاروق *لقب حضرت عمر*

امیرالمؤمنین نامش عمر رضی الله عنه و لقبش فاروق بود. فاروق یعنی تمیزدهنده حق از باطل، و به راستی این لقب زینده وجود پاک او بود. عمر فاروق در ۲۷ سالگی مسلمان شد. او می گفت هر کس جاهلیت را تجربه کرده باشد، قدر اسلام را خوب می داند. پیامبر او را فاروق نامید؛ چون مردی وارسته، باهوش و تحلیلگر و با وجود قدرت جسمی، بسیار با عاطفه بود. یک بار که شبانه در مدینه برای تفحص درباره اموال مردم در شهر گردش می کرد، با شنیدن گریه های کودکی، بسیار گریست^۱ و تاریخ، صحنه های زیادی از گریه ها و سایر عواطف انسانی او را گزارش کرده است.

عمر فاروق پیش از اسلام به خاطر نیروی جسمی و قدرت ذکاوتش مقبولیتی عام داشت و اسلام این دو قابلیت را شکوفاتر کرد و به وی حیات طیبه^۲ قرآنی داد. وی بر عدالت اقتصادی و برداشتن فاصله طبقاتی بسیار اصرار می ورزید و برای اینکه نیازمندی در قلمرو خلافتش باقی نماند، حقوق ماهانه را برای همگان مقرر کرد. عمر فاروق پس از ۶۳ سال زندگی پر فراز و نشیب به ابدیت پیوست و با پیوستن

۱- ماجرا از این قرار بود که امیرالمؤمنین عمر رضی الله عنه برای تمام کودکانی که آنها را از شیر بریده بودند، حقوقی از بیت المال مقرر کرده بود و این حقوق به تمامی افراد در همه سطوح سنی تا زمانی که زنده بودند، پرداخت می شد. در این میان، مادر کودکی که می خواست حقوق فرزندش حلال باشد در همان شب تولد کودک تلاش می کرد او را از شیر بگیرد و بچه خودداری و گریه می کرد. وقتی عبدالرحمن بن عوف به دستور امیرالمؤمنین با مادر بچه صحبت کرد و مادر ماجرا را برای او تعریف نمود، امیرالمؤمنین عمر سخت گریه کرد و گریه کنان گفت: «فردا دستور خواهیم داد که حقوق مقرر دولتی از همان بدو تولد شامل همگان شود».

۲- زندگی پر از ایمان و باکی و خیرخواهی و خدمت را حیات طیبه می گویند.

به کاروان شهید، زندگی پر خیرش با شهادت، خاتمه یافت.
فردوسی درباره شجاعت وی در اظهار کردن اسلام می گوید:
عمر کرد اسلام را آشکار بیاراست گیتی چو باغ بهار

امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه با ذکاوتی که داشت، برای رسیدگی به امور کشوری و اداری برنامه‌ای منظم به نام دیوان مقرر کرد. وی همان گونه که گفته شد، با مقرر کردن حقوق عمومی برای همگان جامعه اسلامی را از فقر دور کرد. در زمان خلافتش عدالت اجتماعی را چنان رعایت کرد که اعجاب همگان را برانگیخت؛ تا جایی که مورخ بزرگ فرانسوی، گوستاویلوبون، در کتاب «تمدن اسلام» می گوید: «دنیای فاتحانی مهربان‌تر تحت تأثیر عملکرد حاکمان مسلمان، به خصوص عمر فاروق رضی الله عنه می گوید: «دنیای فاتحانی مهربان‌تر و عادل‌تر از مسلمانان ندیده است. آنها با رفتار خوب و عدالت بی نظیر، بهتر و بیشتر از قدرتی که داشتند به اهداف خود و پیروزی حیرت‌انگیزشان رسیدند.»

بیشتر بدانیم

- برخی از اقدامات مهم امیر المؤمنین عمر فاروق رضی الله عنه:
- ۱- تقسیم قلمرو پهناور اسلام به ۲۳ ایالت و انتخاب بهترین افراد برای تولیت امور ایالت‌ها؛
 - ۲- تأسیس سازمان پلیس که کار افراد آن در شب، حفظ انتظامات و امنیت شهرها و در روز، اجرای احکام قضایی و حدود شرعی بود؛
 - ۳- تأسیس یک سازمان ساده گمرک که وظیفه‌اش دریافت ده درصد حقوق گمرکی از تجار خارجی بود؛
 - ۴- تأسیس دبیرخانه و نظام امور مالی برای ثبت اسناد و رسیدگی به امور بیت المال و درآمد حقوق بگیران؛
 - ۵- تحدید و مقرر کردن تاریخ اسلام؛ پس از مشورت و تبادل نظر، آغاز تاریخ اسلام بر مبنای هجرت رسول الله از مکه به مدینه تعیین گردید؛
 - ۶- گسترش قلمرو اسلامی به سرزمین‌های ایران و روم شرقی و آزادسازی مردم ستم‌دیده این دو سرزمین.

درس آموزی

از شیوه زندگی و ویژگی‌های امیر المؤمنین عمر فاروق رضی الله عنه، چه درس‌هایی می‌توانیم بگیریم؟ چهار مورد آن را با همفکری هم کلاسی‌هایتان انتخاب کنید و در کلاس ارائه دهید.

۱- مورخان اسلامی امیر المؤمنین عمر را «شهید محراب» لقب داده‌اند؛ چون در هنگام ادای نماز صبح فردی شقی و بدخواه به نام ابولؤلؤ به ایشان حمله کرد و ضربت زد.

۳- امیر المؤمنین عثمان ذی النورین رضی الله عنه

عثمان بن عفان رضی الله عنه سومین خلیفه راشد است که با انتخاب شورایی ویژه تعیین شده است. او هم مانند شیخین (ابوبکر و عمر) رضی الله عنهما از سابقین (بیست‌تازان) اسلام بود.
صحابه نزدیک پیامبر صلی الله علیه و آله هر کدام به حصتی مشهور و آراسته بودند و صفت مشهور امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنه، حیای او بود. بر اساس حدیثی که امام بخاری آن را در کتابش آورده، یکی از مهم‌ترین نکاتی که مردم از پیامبران پیشین خداوند درک کرده‌اند، اهمیت حیاست. پیامبر صلی الله علیه و آله حیا را خصلی سراسر خیر می‌دانست و امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنه در بین جمع پر خیر و با حیای صحابه از این جهت نگینی درخشان بود. او همچنین سخاوت بسیار داشت. عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه می‌گوید: «تمام مردم مدینه، وام‌دار عثمان ذی النورین رضی الله عنه هستند؛ یک سوم آنها را مهمان می‌کند، قرض یک سوم را ادا می‌کند و به یک سوم دیگر کمک می‌کند. هنوز آثار وقف امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنه در مدینه مانده است. او کسی است که وقتی یک سال قحطی آمد، گندم‌های کاروان تجاری خود را میان فقراي مدینه تقسیم کرد.»

سرانجام، بدخواهان امت و آشوب‌طلبان، عثمان سخاوتمند و باحیا را شهید کردند. بی‌شک صحابه پیامبر با انتخاب عثمان ذی النورین بعد از شیخین، نشان دادند که اهل فهم و ذوق‌اند؛ چرا که مردی متدین را برای رهبری دنیا و دین خود برگزیدند. فردوسی با ذکاوت در این باره چه خوش سروده است:

که خورشید بعد از رسولانِ مه
تأیید بر کس ز بوبکر به
عمر کرد اسلام را آشکار
بیاراست گیتی چو باغ بهار

سرور دین
پیامبر خیر و عفو

پس از هر دوان بود عثمان، گزین
خداوند شرم و خداوند دین
باز گسترش اسلام در سرزمین‌های مختلف
تیار مردم آن مناطق و شهرها به قرآن و فراگیری صحیح آن، ایشان دستور داد که کارگزاران با دقت، نسخه‌های زیادی از قرآن را که دارای رسم الخط واحد بودند، منتشر کنند و به نقاط مختلف سرزمین‌های اسلامی بفرستند.

۱- «شیخ» در کاربرد اولیه زبان عربی به پیرمرد و کسی گفته می‌شود که پنجاه سالگی را پشت سر گذاشته است، اما در ادبیات اسلامی کلمه شیخ به بزرگان اطلاق می‌شود و در قضیه خلافت، شیخین ابوبکر و عمر رضی الله عنهما هستند. در بین شافعی مذهب، شیخین به دو امام همام نوری و رافعی گفته می‌شود و در اصطلاح حنفیه، منظور از شیخین خود امام اعظم (ابوحنیفه) و قاضی ابویوسف رضی الله عنهما است. در علم تفسیر، به امام ابن کثیر و امام طبری شیخین می‌گویند. در علم حدیث نیز به امام بخاری و امام مسلم شیخین گفته می‌شود. البته کاربرد اسم شیخین برای ابوبکر و عمر رضی الله عنهما جز به سبب بزرگی و فخامت مقامشان، به جهت نسبتشان با پیامبر صلی الله علیه و آله هم بوده است. در میان صحابه و اقتدار مسلمانان بعد از باران پیامبر، به عثمان و علی رضی الله عنهما می‌گویند که به معنای، دو داماد است. این لقب از آن جهت به این دو بزرگوار داده شد که هر دو داماد پیامبر بودند.

۲- اصل حدیث را در کتاب پر ارزش اربعین نووی حدیث شماره ۲۰ ببینید.
۳- خلفاء الرسول، اثر خالد محمد خالد؛ البته در چنین تعابیری خود عدد مورد نظر نیست بلکه منظور از آن، کثرت افراد و مصادیق است.
۴- علت تکرار دو بیت بالا در اینجا، به این سبب است که بیت سوم که در مورد امیر المؤمنین عثمان است، با دو بیت پیشین ارتباط معنایی دارد.

برخی از فضائل امیرالمؤمنین عثمان

امیرالمؤمنین عثمان مردی خوش قیافه و زیبا، با شرم و حیای مخصوص بود. پیامبر اکرم ابتدا دختر خود، «رقیبه»، را به عقد عثمان درآورد. اما رقیبه هم‌زمان با جنگ بدر فوت کرد. پس از این واقعه، پیامبر اکرم دختر دیگرش، «ام کلثوم»، را به عقد او درآورد؛ به همین سبب به او «عثمان ذی النورین» می‌گفتند. ام کلثوم نیز در همان زمان رسول خدا فوت کرد. آن حضرت فرمود: «اگر دختر دیگری می‌داشتم، او را به عقد عثمان درمی‌آوردم.» ام‌المؤمنین عایشه می‌گوید: «هنگامی که پیامبر اکرم را به عقد عثمان درآورد، به او گفت شوهرت از همه کس به جدت، ابراهیم خلیل، و ببرد، محمد، شبیه‌تر است.»

او انسانی بسیار مهربان و دارای فضیلت‌های انسانی بود. امیرالمؤمنین عثمان که مردی تاجر پیشه و ثروتمند بود، در چندین مرحله اموال و دارایی خود را در راه خدا و پیشبرد اهداف مقدس اسلام به مصرف رساند؛ از جمله: پرداخت هزینه‌های ساز و برگ جنگی سپاهیان اسلام در جنگ تبوک، خریداری چاه آب رومه و تعمیر آن و نیز وقف آن چاه برای مسلمانان و توزیع گندم‌های کاروان تجاری خود در یک سال قحطی در میان فقراى مدینه. امیرالمؤمنین عثمان، نامه‌های رسول خدا را می‌نوشت.

۱- حیا و بخشندگی، دو صفت بارز امیرالمؤمنین عثمان بود. این دو ویژگی در ارتباطات خانوادگی و اجتماعی چه تأثیرات مهمی را می‌گذراند؟

۴- امیرالمؤمنین علی مرتضی

برای شناخت شخصیت او کافی است بدانید که پیامبر اکرم برای شجاعتش به او لقب «أسد الله»، برای اعلام رضایت از او به وی لقب «مرتضی» و برای توصیف خاکی بودنش واژه «ابوتراب» را برگزید. علی مرتضی ده سال قبل از بعثت، در مکه معظمه چشم به جهان گشود و از همان کودکی پرورده‌خانه‌ی نور و ایمان شد. ده ساله بود که با فهم مردانه‌ای به پیامبر رحمت ایمان آورد. جوانی را در زیر سایه‌ی درخت ایمان سپری کرد و نمونه‌ای از علم و ایمان و تقوا شد. او در کنار این ویژگی‌ها، شجاع و سخور و شوخ طبع بود.

پس از شهادت امیرالمؤمنین عثمان، مردم از مهاجر و انصار اجتماع کردند و به علی مرتضی پیشنهاد بیعت دادند. آن بزرگوار از پذیرش منصب خلافت سر باز زد اما مسلمانان دست برنداشتند و با

چون در خلافت رسید حضرت علی (ع)

اصرار و بافشاری با او بیعت کردند. در آن موقع هیچ‌کس با خلافت او مخالفت نکرد. علی مرتضی در اولین خطبه‌اش (بعد از رسیدن به خلافت)، روش خویش را ترسیم کرد و دفاع از اموال عمومی و مساوات و برابری را همچون یاران قبلی‌اش هدف خود اعلام نمود.

باز هم دل‌مردگان شب‌پرست نتوانستند چهارمین خلیفه و خورشید تابان پرورده‌ی وحی را تحمل کنند؛ این بود که در اقدامی بی‌رحمانه، با شهید کردن امیرالمؤمنین علی امت اسلامی را داغدار کردند و به این ترتیب، ابوتراب متواضع در تراب جای گرفت. ضرار، از دوستان علی مرتضی، درباره‌ی ایشان می‌گوید: «شبی تاریک او را تعقیب می‌کردم. به مسجد رفت و در محراب جای گرفت. شنیدم که به شکلی سوزناک دعا می‌کرد و در لابه‌لای دعایش، خطاب به دنیا می‌گفت: ای دنیا، دیگران را فریب ده؛ تو عمرت کوتاه است و فریبت گسترده و زیاد.»

امیرالمؤمنین علی همان بود که رسول الله او را در مناسبت‌های مختلف می‌ستود. به قول فردوسی حماسه سرای:

چهارم علی بود، جفت بتول که او را به خوبی ستاید رسول

امیرالمؤمنین علی با کمالات متعدد بود، در عین عالم بودن، متواضع، جدی در تقوا و عدالت و در عین حال خوش سخن و اهل طنز ادیبانه، مردمی و خدایی و در همان حال، مانوس با نماز شب بود. وی ضمن بیزار بودن از دنیا طلبی با دنیای مردم آشنایی داشت و خلاصه به قول عبدالرحمن جامی:

این علی در کمال خلق و سیر عین یوبکر بود و عین عمر

امیرالمؤمنین علی در طول خلافتش سختی‌ها دید و همچون امیرالمؤمنین عثمان، مظلومانه شهید شد. ابوبکر صدیق، عمر فاروق، عثمان ذی‌النورین و علی مرتضی راه پاک پیامبر رحمت را پیمودند تا مردم در سراسر محدوده‌ی خلافت اسلامی در رفاه مادی و با تربیت ایمانی زندگی کنند و پرچم پر افتخار اسلام را با مجاهدت‌های مخلصانه خود به اهتزاز در آورند.

برخی از اقدامات امیرالمؤمنین علی

۱- مبارزه با فتنه و آشوب‌های داخلی و تحکیم ارکان حکومت اسلامی و خاموش کردن آشوبی که در

پایان خلافت امیرالمؤمنین عثمان پیش آمده بود؛

۲- مبارزه با اندیشه‌ها و گروه‌های افراطی، مانند خوارج و آگاه کردن مردم از خطرات آنها (البته و

متأسفانه بالاخره به وسیله همین گروه افراطی و کوتاه فکر به شهادت رسید؛

۳- ایراد خطبه‌ها و نوشتن نامه‌هایی حاوی معارف اسلامی، شیوه حکومت‌داری و اخلاق والایی انسانی، که هم‌اکنون به‌عنوان گنجینه‌ای در اختیار بشریت است. او در عهدنامه‌اش با مالک اشتر نخعی که در هنگام تعیین وی به عنوان حاکم مصر نوشته است، عالی‌ترین شیوه کشورداری را آموزش می‌دهد که هنوز هم نظیر ندارد. امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۵۸۶ حدیث از پیامبر نقل کرده است.

درس آموزی

به نظر شما، کدام یک از ویژگی‌های امیرالمؤمنین علی علیه السلام در جامعه امروز کم‌رنگ شده است و مردم به آن نیاز میرمی دارند؟

۵- امیرالمؤمنین حسن علیه السلام

امیرالمؤمنین حسن علیه السلام، فرزند ارشد امیرالمؤمنین علی مرتضی و فاطمه زهرا علیهم السلام است.

او به پیامبر صلی الله علیه و آله بسیار شبیه بود و پیامبر صلی الله علیه و آله او را به حدی دوست می‌داشت که درباره‌اش فرمود: **«اللَّهُمَّ إِنِّي أَحِبُّهُ فَاجِبْهُ، وَاجِبٌ مَنْ يُجِبْهُ.»** حدیث پیامبر در مورد امام حسن (ع)

«پروردگارا من او را دوست دارم، تو هم او را دوست بدار و هر کس را که دوستش دارد، دوست بدار.»

پس از شهادت عارفانه امیرالمؤمنین علی علیه السلام، مردم با فرزند بردبارش **حسن علیه السلام**، بیعت کردند. حسن علیه السلام پرورش یافته خانه ایمان بود. او مناجات و دعاها را مخلصانه مادرش را برای دیگران شنیده و به سخنرانی‌های **عزیز راه‌ها احسن** بسم الله الرحمن الرحیم **(بسم الله الرحمن الرحیم)** تفرغ و پر مغز پدر بارها گوش داده بود. همچنین، دلسوزی و خیرخواهی بزرگان صحابه را در حق پدرش بارها مشاهده کرده بود و می‌دانست دین جَدش چقدر با تفرقه سر ناسازگاری دارد و آن را بر نمی‌تابد؛ لذا شخصیتی کامل پیدا کرد. پدرش از طرفی عابد محراب و از طرف دیگر، زاهد دنیا و خادم خانه بود. مردم سجده‌های طولانی او را بارها و بارها دیده بودند. حسن علیه السلام مردی اهل صفا و وفا بود و بنابر نقل‌های صحیح و متعدد تواریخ^۱ و به نقل نزدیکانش در طول عمر با برکت خود سه بار عمده اموالش را در راه خدا بخشید. این شخصیت مجتهد، با تقوا و سخاوتمند برای جلوگیری از اختلاف مسلمانان طی اقدامی صلح‌طلبانه منصب خلافت را رها کرد و مانند پدر شهیدش به کاروان شهدا پیوست. با شهادت ایشان، چراغ فروزان خلافت

۱- حدیث صحیح است؛ صحیح بخاری ۲۱۲۲ و ۵۸۸۴، صحیح مسلم ۲۴۲۱، سنن ابن ماجه ۱۴۲، مستدرک احمد ۹۸۷۳. ۲- از جمله کتاب با ارزش «المرتضی»، تألیف شیخ ابوالحسن ندوی

خلفای راشدین خاموش شد!

درس آموزی

با توجه به صفت نرم‌خویی و ملاطفت امیرالمؤمنین حسن علیه السلام، بنویسید که در تعامل با گروه‌های مختلف مردمی، این صفت چه تأثیرات مطلوبی به جا می‌گذارد.

پاسخ به سؤالات شما

- ۱- چرا خلفای راشدین با وجود امکان خوش‌گذرانی، زندگی ساده را برگزیدند؟ چون آنها زهد را برای حکام امری واجب می‌دانستند. از امیرالمؤمنین علی علیه السلام نقل شده که خداوند بر حاکمان امت اسلامی واجب کرده است که معیشت خود را در حد پایین‌ترین مردم در نظر بگیرند.
- ۲- چرا اقتدار خلفای راشدین آنها را از حق‌طلبی و عدالت‌گستری خارج نکرد؟ به علت ایمان و تقوا و درس‌های انسان‌سازی که از مکتب عدالت پرور کتاب و سنت عملاً فرا گرفته بودند.

اندیشه و تحقیق

- ۱- با دقت در سیره خلفای راشدین، ویژگی‌های مشترک این خلفا را بیابید و درباره هر کدام دو سطر توضیح دهید. **با توجه به متن درس**
- ۲- با دقت در سیره خلفای راشدین، نقش مردم را در خلافت هر یک از این خلفا تحلیل کنید.
- ۳- درباره نحوه تعامل خلفای راشدین با هم تحقیق کنید. (دانش‌آموزان عزیز برای تحقیق بیشتر در این باره می‌توانند به دو کتاب شیخین و صهرین اثر سیدعبدالرحیم خطیب، مراجعه کنند.)

۱- شهادت حسن بن علی در بسیاری از منابع اسلامی ذکر شده و مشهور است که آن بزرگوار مسموم شده است؛ از جمله این منابع می‌توان به منابع زیر اشاره کرد:
الاصابه ۷۳/۲ تألیف ابن حجر، تهذیب التهذیب ۱۲۷/۸، سیر اعلام النبلاء ۲۷۴/۳، اسد الغابة ۱۳۲/۲، البدایه و النهایه ۲۰۸/۱۱. اما در اینکه چه کسی به این کار اقدام کرده، سند و دلیل درستی در دست نیست. البته برخی از اهل علم معتقدند که آن پیشوای بزرگوار مسموم نشده و به مرگ طبیعی از دنیا رفته است.